

УДК 792.07(477-25)''1918/1919''Загаров О.

Руслан ЛЕОНЕНКО

**ОЛЕКСАНДР ЗАГАРОВ
У ДЕРЖАВНОМУ ДРАМАТИЧНОМУ ТЕАТРІ (Київ, 1918–1919 рр.):
ОРГАНІЗАЦІЙНІ АСПЕКТИ**

У статті досліджується малознана сторінка біографії Олександра Загарова – його участь у роботі Державного драматичного театру у Києві (1918–1919 роки).

Ключові слова: *Олександр Загаров, Державний драматичний театр, перші державні українські театри.*

В статье исследуется малоизвестная страница биографии Александра Загарова – его участие в работе Государственного драматического театра в Киеве (1918–1919 годы).

Ключевые слова: *Александр Загаров, Государственный драматический театр, первые государственные украинские театры.*

The article examines unknown page of Alexander Zaharov's biography – his work in the State Drama Theater in Kyiv, Ukraine (1918–1919).

Keywords: *Oleksandr Zaharov, State Drama Theatre, the first Ukrainian state theaters.*

Участь Олександра Загарова у роботі Державного драматичного театру у Києві в 1918–1919 роках є настільки мало висвітленою сторінкою його біографії, наскільки ще й досі є мало розробленим шар історії українського театру, що стосується діяльності перших державних українських театрів 1917–1919 років. Тому маємо розпочати статтю зі стислого викладу контексту, в якому відбулася поява Олександра Загарова на сцені державного театру у Києві.

Долаючи кризу українського класичного реалістично-побутового театру, Українська Центральна Рада обрала шлях виводу українського театру у річище світового мистецтва. І для цього створила в 1917 році державний театр – Український національний театр, – який через поступове поповнення репертуару сві-

товою класикою, а також сучасними українськими та європейськими п'єсами з часом перетворився би у зразковий національний театр.

Засновником Українського національного театру виступив Комітет українського національного театру (спочатку, у квітні-травні 1917 року, існував як Комісія з утворення Українського національного театру). Ця громадська організація зорганізувала навколо себе провідних українських митців, політичних та громадських діячів з метою закладення зразкового національного театру у власному приміщенні в Києві. Невдовзі Комітет Українського національного театру входить до складу Генерального секретаріату освіти Української Центральної Ради і набуває статусу державної структури.

Як же в історії була оцінена спроба державного театру – Українського національного театру – публічно вийти за межі побутової традиції? Послугуючись бажанням задовольнити своїм репертуаром усі верстви київської людності, Український національний театр так і не виробив певної репертуарної лінії, а також не сформував свого контингенту глядачів. Через мішаний репертуар довелося утримувати збільшену трупку, а це не вигідно позначилося на бюджеті театру. По закінченні складного та єдиного сезону Українського національного театру 1917–1918 року у Києві – на шляху створення першого солідного державного театру – Комітет українського національного театру отримав низку важливих уроків. З наступного сезону було вирішено на державному рівні проводити диференційовану театральну політику. Висувається ідея створення окремих колективів: один – для традиційного побутового напрямку та інший – для новітнього літературно-психологічного. А крім того – обговорювалося формування державної театральної студії і державної опери. У квітні 1918 року газета «Відродження» сповіщала: «Театральна секція (у структурі Генерального Секретаріату Української Центральної Ради. – *Р. Л.*) зараз працює над виробленням обрахунків державних театрів, які мають бути утворені на зимовий сезон 1918–19 рр. Намічаються чотири державних театри в Києві»¹.

Для першого з них – Державного народного театру – пропонувався репертуар «виключно побутовий з додатком героїчного репертуару кращих європейських драматургів»².

Другий мав бути Державним драматичним театром цілком європейського характеру, «де б твори наших новітніх письменників Лесі Українки, В. Винниченка, О. Олесья, а також закордонних авторів знайшли достойне виконання»³.

На студію покладалось завдання виховувати молоді артистичні сили: «Сей театр має бути театром шукання нових форм в театральному мистецтві»⁴. Роль такої студії фактично обійняв Молодий театр Леся Курбаса. Щоправда, державною установою він не став, але невелику субсидію отримав.

З оперою ж взагалі нічого не вийшло. Головним чином – через проблеми з приміщенням. На заваді ставали всі, хто тільки міг: колишній антрепренер і трупа, міська дума, штаб німецьких військ у Києві. Київська опера мала шанс стати

однією з кращих в Європі, оскільки в Україну прагнули повернутись, рятуючись від більшовицького терору, знамениті співаки-українці з Петербурга та Москви. Але не судилося. Як не судилося Українській Центральній Раді здійснити сплановану театральну реформу у зв'язку з її падінням.

Театральна рада як наступниця Комітету українського національного театру після державного перевороту у квітні 1918 року, в умовах Української Держави на чолі з гетьманом П. Скоропадським, визнала необхідність здійснити диференціацію театрів. У пояснювальній записці Театральної ради до затвердження бюджету Державного народного театру, датованій липнем 1918 року, читаємо: «З цією метою з осені 1918 року засновується Державний драматичний театр для репертуару європейського. Національний же український театр перетворюється в Державний народний театр для репертуару народного побутового»⁵.

Того ж самого літа 1918 року, коли відбулась трансформація Українського національного театру в Державний народний театр, розпочинаються підготування до утворення ще одного державного театального колективу, згаданого вище – Державного драматичного театру. 1 червня 1918 року Театральна рада запропонувала режисерові Григорієві Гаєвському, який у попередньому сезоні працював черговим режисером Українського національного театру, обійняти посаду директора «Європейського театру» (тобто Державного драматичного театру) та заходитися біля його організації⁶. У відповіді Г. Гаєвський зауважував, що цю відповідальну справу ускладнює чимало обставин. Формування труп в театрах на наступний сезон закінчено, тож підбирати акторів значно важче, а тим більше – акторів, «здатних до виконання європейського репертуару». Не лишилось часу і для замовлення перекладів п'єс, готових бо ж – обмаль. Для нормального початку сезону репетиції потрібно розпочати у серпні. За два місяці, що лишилися – червень-липень – провести величезну підготовчу роботу з нуля, на думку Гаєвського, виглядало неможливим. Якщо ж питання набору трупи та укладання репертуару розв'язати з успіхом, то це загубить усю справу в зародку: «Театр європейського репертуару – то справа ідейна, і починати її з погано сформованою трупою – непевно. Перший сезон при таких обставинах буде загублено, і слава театру буде пожована; виправляти ж помилки важче, чим утворювати міцне театральне діло»⁷. На повноцінний підбір та виховання трупи, за оцінкою Г. Гаєвського, знадобиться три роки. Тільки тоді новоутворений театр зможе з честю називатися державним. Так само високими були і фінансові вимоги, виставлені Г. Гаєвським. Нині це виглядає радше цивілізованим і відповідальним підходом до справи. Потенційний директор був переконаний, що лише за умови переведення конкретних грошей на рахунок театру, а не просто затвердження бюджету, можна розпочинати роботу.

Необхідною умовою своєї праці Г. Гаєвський називає художню, адміністративну та господарську самостійність директора театру, невтручання Театральної ради у внутрішні справи театру, як-от: розподіл ролей, складання репертуару. Як

показав досвід першого державного театру, дрібна критика щоденної роботи, потреба рахуватися з індивідуальними думками поодиноких членів Театральної ради занадто відривали директора від виконання прямих обов'язків⁸. Гаєвський вимагає точної постановки завдань, кінцевої мети та принципів роботи. А оцінювати діяльність театру пропонує лише за підсумками сезону. Він свідомий того, що окремим завданням є підготування відповідних режисерських кадрів. Особливої уваги потребуватимуть актори, виховані на мелодраматичному репертуарі. З ними доведеться виробляти нові прийоми гри, відкриті європейською сценою. Розпочати сезон Гаєвський вважає можливим не 1 вересня, як зазвичай, а значно пізніше. Не виключав він початку вистав навіть наприкінці листопада⁹. Так воно, врешті, і сталося.

На жаль, з Гаєвським тоді не дійшли згоди. 10 червня 1918 року Дмитро Антонович від імені Театральної ради повідомляє Г. Гаєвського, що його відповідь зрозуміли як неприйняття умов і тому шукатимуть іншу кандидатуру¹⁰.

Власне, кандидатура вже була – Борис Филімонович Крживецький.

Він мав багатий досвід роботи у найкращих російських театрах: з 1907 року по 1910 рік працював у Московському художньому театрі, режисури навчався у класі В. Немировича-Данченка, викладав у школі при МХТ¹¹. У 1910 році брав участь у створенні театру «Музична драма» в Пензі, запроваджуючи принципи реалістично-психологічного театру на оперній сцені¹².

Переговори з Крживецьким було розпочато паралельно до переговорів з Гаєвським, якщо навіть не раніше. Ще 27 травня 1918 року театральний відділ запрошував Б. Крживецького на зустріч¹³.

На засіданні Театральної ради 5 червня, після відхилення кандидатури Г. Гаєвського, Б. Крживецького й було обрано директором Державного драматичного театру. Директорові надавалися повноваження підшукати помешкання для театру і сформувати труп. Збереглося подання у цій справі до міністра народної освіти в уряді Української Держави за гетьмана Павла Скоропадського: «Театральна рада в засіданнях своїх 25-го травня і 5-го червня обрала директором Державного українського драматичного театру Бориса Крживецького. Просимо цю постанову затвердити і дати повноваження п. Крживецькому підшукати помешкання для цього театру і сформувати трупу на наступний зимній сезон 1918-19 р.»¹⁴.

Призначення затвердив 10 липня 1918 року міністр народної освіти М. Василенко¹⁵. Із цього видно, що на обмірковування кандидатури директора Державного драматичного театру М. Василенкові знадобилося більше місяця. Наступного ж дня, 11 липня 1918 року, Театральна рада офіційним листом сповіщає самого Крживецького про позитивне вирішення справи: «Прикладаючи при цьому відношення Театральної ради за № 352 з резолюцією пана міністра, Театральна рада має честь сповістити Вас про затвердження Вас директором Державного українського драматичного театру»¹⁶.

Штабом організації Державного драматичного театру стає театральний відділ в уряді Української Держави. Саме звідти, з будинку № 14 на Бібіковському бульварі, узявся Крживецький вести переговори з майбутніми акторами трупи¹⁷. Трупа формувалася за принципом амплуа.

Протягом липня 1918 року до роботи «виключно в європейському репертуарі» були залучені С. Каргальський, М. Перепелиця-Тинський, В. Кречетов, ряд акторів Українського національного театру, про яких ішлося вище¹⁸, а також розіслані телеграми до акторів колишнього Українського національного театру¹⁹.

З відповідей акторів зрозуміло, що значущою передумовою переходу колишніх акторів Українського національного театру до Державного драматичного театру були кращі умови оплати. Ставки були помітно вищими (в 1,5–2 рази) у порівнянні зі ставками Українського національного театру в попередньому сезоні²⁰. Ф. Левицький, зокрема, у своїй відповіді зауважує, що його рішення залежатиме від двох обставин: від умов, які йому запропонують («щоб актор був і не голодний, і не холодний, і знав тільки одну сцену»), а також від приміщення, в якому діятиме театр²¹. Найбільшим надбанням Крживецького став виходець з України, відомий на російських сценах режисер і актор Олександр Загаров (справжнє прізвище Фон-Фессінг), запрошений на посаду головного режисера. До цього він пройшов сцени Московського художнього театру, «Товариства нової драми» В. Мейєрхольда та Александринського театру в Петербурзі. Народився Загаров у Єлисаветграді, вчився на Слобожанщині. Після російської сцени в Україну Загарова повернули події Першої світової війни – мобілізація на Румунський фронт до Одеси, що дало митцеві змогу деякий час працювати у театрах півдня України. Назви постановок, здійснених Загаровим до вступу в Державний драматичний театр, вказують на винятковий смак митця та його орієнтацію на довершені зразки драми. В його доробку: Ф. Шіллер, К. Гуцков, Г. Ібсен, Б. Шоу, Л. Толстой, А. Чехов, М. Горький, О. Толстой.

Перша згадка стосовно запрошення О. Загарова до Державного драматичного театру стосується серпня 1918 року; ймовірно, тоді він вже прибув до Києва²².

На посаді художнього керівника театру на Загарова покладалися обов'язки з формування трупи та репертуару. Зокрема, у постановці Загарова у листопаді 1918 р. готуються «Ткачі» Г. Гауптмана, а у грудні того ж року – «Візник Геншель» Г. Гауптмана та «Мірандоліна» К. Гольдоні. Активну участь у формуванні трупи та режисурі вистав бере й директор театру Борис Крживецький.

Прихід Олександра Загарова в Державний драматичний театр став подією для українського театру. Висока освіченість і значний театральний досвід давали йому змогу бачити найбільш плідні напрями європеїзації українського театру: якісне збагачення репертуару і розширення акторських можливостей в освоєнні нового репертуару. Прагнення Загарова цілком збігалися з ідеями ініціаторів заснування Державного драматичного театру. Влучно і лаконічно про це пише театрознавець Наталія Єрмакова: «Митець розумів ідею “європеїзації”»

української сцени як програму розширення тематики і проблематики репертуару українських театрів, а в галузі виконавській – поглиблення сценічно-образного мислення акторів шляхом спрямування їх до гранично точної розробки психологічних основ ролі. Необхідність набуття широкої театральної освіти як засобу боротьби з дилетантизмом, інертністю, обмеженістю творчого виднокругу усвідомлювались ним як найважливіша мистецька проблема»²³.

Створення нового театру потребувало значних коштів, а здобуття їх шляхом проведення законопроектів через урядові інстанції було справою повільною. Відтак протягом підготовчого періоду дирекція Державного драматичного театру декілька разів звертається по фінансову допомогу безпосередньо до існуючого Українського національного театру²⁴. Театральний відділ виступав поручителем того, що по виході асигнування на Державний драматичний театр позичені гроші будуть повернені на рахунок Українського національного театру²⁵. Асигнування ж Державному драматичному театрові вийшло наприкінці літа 1918 року, коли Український національний театр вже був реорганізований у Державний народний театр на чолі з П. Саксаганським²⁶.

Засновники Державного драматичного театру не мали ілюзій щодо економічної ситуації в країні. Обґрунтовуючи обрахунок театру перед Радою Міністрів Української Держави, міністр народної освіти М. Василенко зауважував: «Будучий сезон 1918-19 рр. має бути виключно складним з причини загальної дорожнечі на сценічні сили, робітничі руки та на арендні умови і, нарешті, на всі потрібні для театральної справи матеріали»²⁷.

Реально оцінюючи витрати нового театру, театральний відділ і Міністерство народної освіти в пояснювальній записці до обрахунку обстоюють необхідність відповідного фінансування «народжуючогося висококультурного діла»: «... Гідність Держави, національна потреба і вимоги політичного моменту, з одного боку, і передбачення майбутнього народження театру – з другого, вимагають негайної широкої постановки справи, а, значить, і відповідного обрахунку»²⁸.

Проте навіть задоволений урядом кошторис на встигав за стрімким зростанням цін. Протягом червня 1918 року Театральна рада ще двічі звертається до Головного управління справами мистецтва та національної культури в уряді Української Держави, очолюваного Петром Дорошенком, задовольнити прохання всіх працівників Державного драматичного театру підвищити їм платню. Найбільшої прибавки – вдвічі – вимагав О. Загаров. Ще не розпочавши свою роботу, театр вже змушений був просити переглянути рівень оплати його роботи і асигнувати додатково 105.000 карбованців – близько тридцяти відсотків від запланованого асигнування в 327.400 карб.²⁹

І от 23 серпня 1918 року гетьман Павло Скоропадський затвердив ухвалену Радою Міністрів Української Держави постанову про заснування в місті Києві Державного драматичного театру. За голову Ради Міністрів постанову підписав сенатор М. Василенко, за міністра народної освіти та мистецтва – Петро До-

рошенко. Документ був надрукований в офіційній урядовій газеті «Державний вістник» 31 серпня 1918 року³⁰.

Організація Державного драматичного театру та вище керівництво ним поклалися згідно з постановою на Головне управління справами мистецтва та національної культури. Театрові були надані митні пільги та право мати власну печатку з державним гербом. Більшість посад увільнялась від мобілізації. Утримання передбачалось на власні прибутки з допомогою від держави³¹.

В один день з постановою про заснування ухвалюється і постанова про асигнування 327.400 карбованців на допомогу Державному драматичному театрові³².

Цікаво, що в одному з ранніх варіантів законопроекту про заснування, розробленому театральним відділом і датованим місяцем раніше (липень 1918 року), розмір фінансування дещо солідніший: 802.700 карб. на рік, (а на півроку відповідно – 401.350 карб.)³³.

У першій редакції статуту Державного драматичного театру його завдання вказано вкрай лаконічно: «Український державний драматичний театр виставляє п'єси як українських, так і закордонних драматургів на українській мові»³⁴.

Керівництво театром віддається цілком директорові театру, який обирається Театральною радою при Міністерстві народної освіти і затверджується міністром народної освіти. Театральна рада також контролює мистецький і матеріальний бік справи. Набрану директором трупу і режисерів так само затверджує Театральна рада. Співробітники театру прирівняні до державних службовців; відтак вони та їх сім'ї отримують право на пенсію та інші пільги³⁵.

Наступний варіант статуту Державного драматичного театру набагато більше розгорнутий. Перший його пункт подає нам бачення діячами Театральної ради завдань революції в театрі: «Український державний драматичний театр має метою введення в репертуар українського театру всесвітнього драматичного репертуару, через що має дійти поширення серед мас населення України культури і знання, допомогу українському театру приготуванням свідомих в європейському репертуарі режисерів та акторів, а також виставу зразкових суто художніх п'єс, виключно на високо художніх підвалинах, що неодмінно мусить підвищити художню театральну справу на Україні»³⁶.

Врядування театром, як і в інших редакціях статуту, належить директорові театру. Але ведення усіх господарчих справ театру покладається цілком на господарчу раду театру, яка мала включати представника Театральної ради. В разі потреби господарча рада могла запрошувати будь-яких інших фахівців з правом дорадчого голосу³⁷.

Театральне життя у Києві 1918 року розквітло як ніколи. Цьому значною мірою прислужилися численні мистецькі сили, котрі нахлинули з Росії, тікаючи від більшовиків. Вільних театральних приміщень не було. Тому театральний будинок, без якого Державний драматичний театр не міг розпочати навіть репетиції, здобувався у важкій боротьбі.

28 червня 1918 року театральний відділ направляє головноуправляючому справами мистецтв Петрові Яковичу Дорошенкові до Чернігова схвильовану телеграму. Йдеться про те, що через відсутність асигнування неможливо заарендувати приміщення. Відтак репетиції не розпочнуться, і за кілька днів справа може загинути. М. Старицька та Н. Дорошенко просять згоди головноуправляючого, аби театральний відділ вийшов з клопотанням у цій справі до пана гетьмана: «Не маючи асигновки, не можемо заарендувати театр. Через кілька днів справа може загинути. Чи ухвалюєте Ви, щоб Театральна рада звернулась в цій справі до Пана Гетьмана?»³⁸.

За згодою гетьмана Павла Скоропадського для Державного драматичного театру планувалося укласти контракт на будинок театру «Соловцов» (тепер приміщення Національного театру імені І. Франка) або «Бергоньє» (тепер приміщення Національного театру російської драми імені Лесі Українки). Найзапекліші баталії з цього питання розгортаються у липні 1918 року. У справі здобуття приміщення найактивнішу участь брала Н. Дорошенко (Дорошенкова)

Антрепренер театру «Соловцов» І. Дуван-Торцов на звертання Б. Крживецького дав різко негативну відповідь: будинок театру не може бути відступлений нікому за жодних умов через те, що цей театр, як російський, має велике культурне значення для міста³⁹.

Таку саму негативну відповідь було одержано і від М. Максина, орендатора театру «Бергоньє». Але той ґрунтувався виключно на своїй матеріальній користі. Відтак приймається рішення про реквізицію помешкання театру «Бергоньє» (Фундуклеївська вулиця, № 5). У доповіді Раді Міністрів Петро Дорошенко цей крок обстоює таким чином: «Зважаючи на те, що Максін є типичним для цього часу театральним спекулянт: в Києві їм орендується в даний мент три театральні будинки; в двох він дає невисокого сорту фарс, а в третьому – власне в будинку театру “Бергоньє”, ним утримується дуже низькопробний театр мініатюр, який прислужується до грубого смаку юрби, находжу можливим ввійти з представленням, аби помешкання театру “Бергоньє” було зреквізовано для потреби Державного драматичного театру»⁴⁰.

Перешкода, що постала на шляху здобуття приміщення, була досить несподіваною. Проти реквізиції приміщення театру «Бергоньє» заперечило всесильне німецьке командування у Києві. Щодо справжніх мотивів німецького штабу нам доводиться лише гадати. Офіційно ж генерал-фельдмаршал фон Ейхгорн у листі від 23 липня 1918 року до міністра народної освіти відповів, що «цей театр призначено для улаштування спектаклів для німецьких солдат»⁴¹.

Не справили враження на німецьке командування доводи в листі П. Дорошенка про те, що у Києві є ціла низка театрів незрівнянно більшої місткості, а для влаштування Державного драматичного театру підходить лише помешкання театру «Бергоньє», «яко єдине в данім менті пристосоване і найбільш підходяще по своєму архітектурному складу». В зверненні Петра Дорошенка до фон

Ейхгорна йдеться: «Тільки в цьому помешканні може бути збудована відповідна ложа для Ясновельможного пана Гетьмана і взагалі можливо буде, як того вимагає гідність Держави, запрохувати дипломатичний корпус, воєнні місії, улаштувати урочисті вистави та інше»⁴².

Але прохання не було уважене. Більше того, попередній антрепренер розпочав шалену кампанію проти Державного драматичного театру. З цього приводу газета «Відродження» вміщує іронічно-войовничий коментар Театральної ради:

«Артисти “Музичної комедії” і їх доброзичливі приятелі підняли великий розголос з приводу реквізиції театру Геймана, волаючи до громадянства, до громадської думки, преси і, нарешті, до “кого-то Сильного, хто должен услышать, должен понять и почувствовать” <...> В Києві зараз мається понад десять великих російських театрів, але в більшій мірі театри ці – мініатюри, фарси, кабаре і таке інше далеке від дійсного мистецтва, репертуар їх пристосовано до смаку буржуазії, до неї ж пристосовано і ціни тих театрів. Всі “Бі-ба-бо”, “Летучие мыши”, “Маски”, “Музыкальные комедии” та інші подібні театральні підприємства оселилися в Києві і засмітили весь Київ своїм репертуаром; навіть єдиний російський драматичний театр, театр “Соловцов” не може задовольнити вимог всієї інтелігенції міста Києва, а театр Садовського і Державний народний театр не мають на меті виставляти новітніх п’єс європейського репертуару, тому Головне управління справами мистецтва та національної культури в згоді з Театральною радою постановило закласти, крім Народного державного театру, і Державний драматичний театр, щоб дати можливість інтелігенції міста Києва бачити кращі європейські та українські п’єси. Для цього театральна дирекція запросила кращих вільних артистів. Головним управлінням мистецтва та національної культури вжито було шлях реквізиції тому, що всі артисти і театральні підприємці з Московщини хмарою насунули в Київ і захопили всі театри...»⁴³.

Далі йдуть підписи: Д. Антонович, В. Винниченко, Н. Дорошенко, П. Коваленко, І. Мар’яненко, З. Маргуліс, В. О’Коннор-Вілінська, М. Садовський, О. Олесь, Л. Старицька-Черняхівська.

Справа вирішується лише через чотири місяці – наприкінці листопада 1918 року. Годі й казати, що спокійний початок сезону було зірвано.

Схожі проблеми з приміщенням були і в «Молодого театру». Їх помешкання зреквізувала німецька комендатура. Але після суду повернула⁴⁴.

Для Державного драматичного театру за рішенням уряду реквізується приміщення театру Геймана (власник дому – п. Берлінер). Приміщення розміщувалося по вулиці Мерингівська, 8, тепер вулиця М. Заньковецької; після Другої світової війни будинок не зберігся.

Слід знати, що реквізиція тоді не означала брутальну конфіскацію, як це було впроваджено пізніше більшовиками. Існував закон про реквізицію помешкань від 24 вересня 1918 року, згідно з яким попередньому власникові або

орендаторові відшкодувалися збитки. Дирекція і труппа «Музичної комедії» вимагали 400 тисяч карбованців відшкодування. Головне управління мистецтв і національної культури зайнялося перевіркою справедливості таких домагань⁴⁵. Реквізиція театру Геймана відбувалася за участі юристів Войткевич-Павловича і З. Маргуліса (член Комітету українського національного театру, чоловік талановитої актриси Державного драматичного театру Л. Гаккебуш). Експертами запросили директора Державного народного театру П. Саксаганського та директора 2-го міського театру М. Садовського.

Згідно з реквізиційним актом Гейман за власноручним підписом зобов'язався віддати свій театр з належним до нього майном директорові Державного драматичного театру Б. Крживецькому.

На засіданні у Головноуправляючого справами мистецтва Петра Дорошенка було здійснено офіційну процедуру реквізиції. Директор Державного драматичного театру Б. Крживецький доповів про готовність до початку вистав 26 листопада 1918 року. Афіші були віддані до друкарні, ремонт протягом чотирьох днів, що лишилися, передбачалося закінчити. У разі, якби хтось з метою зриву діяльності Державного драматичного театру «погрожував директору яким-небудь гвалтовим актом», Б. Крживецькому гарантувалася повна підтримка з боку влади⁴⁶.

Але з відкриттям сезону сталась невелика затримка. Не вистачало двох днів для завершення технічної частини вистав. Крім того, директор скаржився на повну відсутність глядачів узагалі в усіх театрах міста. Сезон розпочався 28 листопада 1918 р. «Лісовою піснею» Лесі Українки в постановці Б. Крживецького (художнє оформлення Ю. Михайлова, ескізи костюмів М. Кітчнер – на сцені актриса М. Морська, дружина О. Загарова)⁴⁷. Другою прем'єрою йшов «Візник Геншель» Г. Гауптмана у постановці О. Загарова.

До режисури в театрі, крім О. Загарова, були покликані Є. Коханенко, Г. Маринич, Ф. Тургенів. Труппа налічувала 38 акторів: І. Батий-Кір, Г. Борисоглібська, О. Бурлак, Л. Гаккебуш, С. Горст, Н. Дорошенко, О. Дуглас, О. Загаров, А. Залевська, І. Замичковський, О. Зініна, С. Каргальський, Є. Карпенко, П. Коваленко, К. Кохан, Є. Коханенко, В. Кречетов, Н. Лебедіва, Ф. Левицький, І. Левченко, Л. Маракина, Г. Маринич, І. Мар'яненко, М. Махницька, Г. Ніжинська, О. Олександров, О. Осташевський, С. Паньківський, Г. Пелашенко, Н. Половко, Д. Ровинський, І. Садовський, І. Сидоренко, М. Степаненко, М. Тінський, М. Тупик, Л. Ярошенко, Е. Ясінська⁴⁸.

Особисто Загаровим була здійснена спроба залучити до колективу М. Заньковецьку. Вона розпочала репетиції ролі фру Альвінг у «Примарах» Г. Ібсена. Але тяжка хвороба завадила продовжити цю роботу.

В репертуарі Державного драматичного театру – «Лісова пісня» Лесі Українки, «Візник Геншель» Г. Гауптмана, «Гартюф» Ж. Мольєра, «Мірандоліна» К. Гольдоні, «Примари», «Нора» та «Підпори громадянства» Г. Ібсена, «Гріх», «Дизгармонія», «Брехня», «Панна Мара» та «Між двох сил» В. Винниченка.

До кінця 1918 року ціни зростають втричі, життя на призначену платню знову стає неможливим. Актори ж Державного драматичного театру у письмовому зверненні до дирекції зауважують, що працювати їм доводиться по 14–16 годин на добу, а витрати їх не можна рівняти з витратами урядовців. Знову йдеться про підвищення платні⁴⁹.

Особливу опіку виявляє уряд до працівників державних театральних установ у грудні 1918 року, коли розпочинається масова мобілізація до діючої армії. У справі звільнення від призову офіцерів О. Фон-Фессінга (Загарова) та О. Чикилевського (Олександрова) є посилення на особисте втручання пана гетьмана та військового міністра⁵⁰. На початку 1919 р. Б. Крживецький покидає театр і виїжджає в еміграцію на Захід. Ситуація докорінно змінюється з приходом влади більшовиків. 15 березня 1919 року київські театри націоналізуються і переіменуються. Державний драматичний театр отримує нову назву: Перший театр Української Радянської Республіки імені Т. Шевченка. О. Загаров поєднує посади директора і мистецького керівника цього театру. Тої весни саме відзначалась 105 річниця від дня народження Т. Шевченка; це і відбилося в назві театру. Наступного місяця з ним було злито Молодий театр. Але це вже інша історія Державного драматичного театру. Його творчий доробок у 1918–1919 рр. потребує окремого дослідження.

¹ Відродження. – 1918. – 10 квітня. – Ч. 12. – С. 4.

² Там само.

³ Там само.

⁴ Там само.

⁵ Пояснювальна записка до затвердження бюджету Державного народного театру на рік 1918–19. – Центральний державний архів вищих органів влади України (далі – ЦДАВО). – Ф. 2201, оп. 2, спр. 584, арк. 35.

⁶ Лист Г. Гаєвського до Театральної ради 4 червня 1918 року. – ЦДАВО, ф. 2201, оп. 2, спр. 591, арк. 15–16.

⁷ Там само.

⁸ Там само.

⁹ Там само.

¹⁰ Лист театрального відділу Міністерства народної освіти до Г. Гаєвського 10 червня 1918 року. – ЦДАВО, ф. 2201, оп. 2, спр. 592а, арк. 1а.

¹¹ Автобіографія Крживецького Б. Ф. 1 серпня 1918 року. – ЦДАВО, ф. 2581, оп. 1, спр. 204, арк. 20–21.

¹² Про потяг Б. Крживецького (послідовника І. Лапицького) до запровадження принципів МХТ на оперній сцені пише театрознавець Н. П. Єрмакова у монографії про одну з провідних артисток Державного драматичного театру Любов Гаккебуш. Див. : Єрмакова Н. П. Акторська майстерність Любові Гаккебуш. – К., 1979. – С. 19.

¹³ Лист театрального відділу Секретарства справ освітніх до Б. Крживецького 27 травня 1918 року. – ЦДАВО, ф. 2201, оп. 2, спр. 592а, арк. 1.

¹⁴ Подання Театральної ради до міністра народної освіти 14 червня 1918 року. – ЦДАВО, ф. 2201, оп. 2, спр. 592а, арк. 3.

¹⁵ Подання Театральної ради до міністра народної освіти 14 червня 1918 року. – ЦДАВО, ф. 2201, оп. 2, спр. 592а, арк. 3.

¹⁶ Лист театрального відділу Міністерства народної освіти до Б. Крживецького 11 липня 1918 року. – ЦДАВО, ф. 2201, оп. 2, спр. 592а, арк. 2.

¹⁷ Телеграми Б. Крживецького з пропозиціями до акторів працювати в Державному драматичному театрі. – ЦДАВО, ф. 2457, оп. 1, спр. 66, арк. 62-64.

¹⁸ Лист дирекції Державного драматичного театру до С. Каргальського 1 липня 1918 року. – ЦДАВО, ф. 2201, оп. 2, спр. 592а, арк. 6.

¹⁹ Телеграми. – ЦДАВО, ф. 2457, оп. 1, спр. 66, арк. 62-64.

²⁰ Втім, це порівняння не можна вважати коректним, доки не буде досліджена динаміка інфляції 1917–1918 років.

²¹ Лист-відповідь Ф. Левицького дирекції Державного драматичного театру від 2 липня 1918 року. – ЦДАВО, ф. 2201, оп. 2, спр. 592а, арк. 7-8.

²² Нікеєв В. Олександр Загаров і український театр – К., 1969 – 88с. – С. 25.

²³ Єрмакова Н. П. Акторська майстерність Любові Гаккебуш. – К., 1979. – С. 19.

²⁴ Лист театрального відділу до дирекції Українського національного театру від 29 червня 1918 року. – ЦДАВО, ф. 2201, оп. 2, спр. 592а, арк. 5.

²⁵ Лист театрального відділу до дирекції Українського національного театру від 9 липня 1918 року. – ЦДАВО, ф. 2201, оп. 2, спр. 592а, арк. 9.

²⁶ Державний вістник. – 1918. – 3 вересня. – № 43. – С. 1.

²⁷ Пояснювальна записка до обрахунку [Державного – Р. Л.] драматичного театру. – ЦДАВО, ф. 2201, оп. 2, спр. 584, арк. 33.

²⁸ Там само.

²⁹ Доповідна записка театрального відділу до міністра мистецтв та національної культури. – ЦДАВО, ф. 2201, оп. 2, спр. 592а, арк. 68-69.

³⁰ Державний вістник. – 1918. – 31 серпня. – № 42. – С. 3-4.

³¹ Там само.

³² Державний вістник. – 1918. – 3 вересня. – № 43. – С. 1.

³³ Законопроект про заснування та статут Державного драматичного театру. – ЦДАВО, ф. 2201, оп. 2, спр. 584, арк. 23.

³⁴ Там само.

³⁵ Там само.

³⁶ Законопроект про заснування та статут Державного драматичного театру. – ЦДАВО, ф. 2457, оп. 1, спр. 66, арк. 4-5.

³⁷ Там само.

³⁸ Телеграма театрального відділу П. Дорошенкові від 28 червня 1918 року. – ЦДАВО, ф. 2201, оп. 2, спр. 592а, арк. 4.

³⁹ Лист Головного управління справами мистецтва та національної культури до Голови Ради Міністрів від 22 липня 1918 року. – ЦДАВО, ф. 2457, оп. 1, спр. 66, арк. 2.

⁴⁰ Там само.

⁴¹ Лист Головноуправляючого справами мистецтва та національної культури до Генерала-фельдмаршала Фон Ейхгорна від 26 липня 1918 року. – ЦДАВО, ф. 2457, оп. 1, спр. 66, арк. 11.

⁴² Там само.

⁴³ Відродження. – 1918. – 17 жовтня. – № 161. – С. 7.

⁴⁴ Історична довідка про діяльність театру Леся Курбаса, його репертуар, склад трупи в 1915-1918 роках. – ЦДАВО, ф. 4465, оп. 1, спр. 554, арк. 1-6.

⁴⁵ Театральная жизнь. – 1918. – 20 жовтня. – № 29. – С. 17.

⁴⁶ Протокол засідання особливої наради з приводу реквізиції театру Геймана 22-го листопада 1918 року. – ЦДАВО, ф. 2457, оп. 1, спр. 66, арк. 41.

⁴⁷ Лист директора Державного драматичного театру Б. Крживецького до голови театрального відділу Головного управління справами мистецтва та національної культури від 25 листопада 1918 року. – ЦДАВО, ф. 2457, оп. 1, спр. 66, арк. 43.

⁴⁸ Список персоналу Державного драматичного театру із зазначенням посад. – ЦДАВО, ф. 2457, оп. 1, спр. 66, арк. 42.

⁴⁹ Прохання акторів та декораторів Державного драматичного театру до директора театру. – ЦДАВО, ф. 2457, оп. 1, спр. 66, арк. 58.

⁵⁰ Заяви, листи, телеграми у справі звільнення Фон-Фессінга Олександра Леонідовича та Чикилевського (Олександрова) Олександра Костянтинівича від призову згідно постанови від 10-го листопада 1918 про загальний призов офіцерів на території України. – ЦДАВО, ф. 2457, оп. 1, спр. 66, арк. 47-54.